

Magyar ZOLTAN, dipl. ing. arhitekt.

HOTEL »PLAŽA« — ZELENIKA OD 1902. DO 1960. GODINE

Izvinjavam se čitaocu zbog pisanja u prvom licu i familijarne terminologije. Pisati o prvom hotelu turističkog karaktera u Boki Kotorskoj i prvog takvog hotela na Srednjem i Južnom Jadranu uopšte nemoguće mi je na drugi način, jer je isti neodvojivo vezan za moju porodicu, a jednostavna rodbinska terminologija uštediće mi mnoge suvišne riječi.

Materijal koji ovdje želim objaviti — vjerujem u korist opšte bokeške hronike — bazira se isključivo na ličnim sjećanjima živih članova porodice i na dokumentima iz porodične arhive.

Odvelo bi me suviše daleko odmjeravanje uloge ovog hotela u okviru turističke privrede Boke — neka to bude prepušteno jednoj budućoj monografiji o razvoju turizma ovog kraja. Ako bi se neko prihvatio tog posla stoji mu naša, velikim dijelom još nepročitana i nesređena porodična i hotelska arhiva na raspolaganju.

Značaj Zelenike u razvoju turizma Boke neka bude ovom prilikom ilustrovan samo jednom uzgrednom napomenom pok. Nina Anteljevića, bivšeg službenika poreskog ureda Opštine Herceg-Novi, mom bratu Čabi: da je do 1941. godine zelenički hotel plaćao više poreza nego svi hoteli u Herceg-Novom zajedno.

BIVŠA DRUŠTVENA SREDINA I OSNIVANJE PANSIONA U ZELENICI

Za razumijevanje uspješnosti jednog pionirskog turističkog preduzeća u vremenu kada za Boku kao potencijalni turistički kraj još niko nije znao i kada su još decenijama kasnije slična preduzeća završavala bankrotom, bitan je pogled u prošlost. Naime, osnivač pansiona u Zelenici je bio moj djed, penzionisani oficir elitne mađarske husarske konjice, doktor pravnih nauka i bivši službenik (koncipijent) mađarskog kraljevskog Ministarstva odbrane. Poticao je iz porodice koja je svoje imanje stekla početkom 70-tih godina

prošlog vijeka u vremenu austro-ugarskog sporazuma o političkoj autonomiji Mađarske u okviru Monarhije i pustolovnih privrednih događaja u Evropi. Jedan opšti privredni bum izbacio je tada na površinu nove kvalitete, a za njom slijedeća nagla privredna kriza i inflacija, isto tako i propast mnogih bogatstava. U tom previranju Budimpešta je od zaboravljenog provincijskog gnijezda izbila u red svjetskih metropola.

U takvoj okolini porodica je imala vrlo uglednih prijatelja i poznanstava koji su kasnije imali uticaja na osnivanje i razvoj budućeg pansiona i hotela u Zelenici.

Djed je od 1. maja 1890. godine bio u aktivnoj vojnoj službi¹⁾ i bio premješten u pokrajinu Erdelj, gdje je dobio neku boljku u grlu, tako da je kasnije već samo šapćući mogao govoriti, pa se povukao na bolovanje u Budimpeštu. Djed je po savjetu ljekara, u pratnji cijele porodice na ljeto 1895. godine došao u Dubrovnik (Gruž), gdje mu se boljka brzo zaliječila. Budući da je napuštanje južne primorske klime moralo značiti i povratak djedove bolesti, porodica je odlučila da se stalno naseli u ovom kraju.

Nakon čestih izleta po Dalmaciji i Italiji u svrhu istraživanja šire okoline, izbor je pao na Boku i to na tada jedva naseljenu morsku obalu, u jednom gaju između dva brijega zarasloj gustom dubovom šumom, punoj ljepote i mira, koja je pripadala udaljenom selu Sasovići.

Porodica se 1896. godine preselila u Meljine i zakupila stan u kući Ožegovića kod Lalovine. Iz Meljina su počele transakcije sa vlasnicima oko kupovine zemljišta sa one strane Lalovine, u predjelu tada zvanom Umac. Neobično je da je kupovina zemljišta, po ugovoru iz 1897. godine, vršena na ime moje babe,²⁾ dok se djed tek kasnije i postepeno javlja kao suvlasnik. Razloge za ovo možemo samo nagađati. Sledstveno tome i građevinske dozvole glase na babino ime.

Dozvola za gradnju prvog elementa budućeg hotela, koji je tada još zamišljen kao porodična vila, izdata je 10. II 1898. godine na mjestu ranije porušenih zgrada katastarski označenih kao br. 54, 55 i 65 KO Sasovići.

Treba reći da je djed odnekud bio vičan arhitektonskom projektovanju te je predložke za stručnu izradu planova za kuće i hotel,

¹⁾ Djelimično sačuvan dokument: A magyar kiralyi honvédelmi ministériöl 2423/1890. eln. szám RK. 27/1890.

²⁾ Ivo Giunio C. K. Bilježnik, Kotor: Contratto di Compravendita, Spedizione Ro: No: 2390 zaključen u novembru 1897.

— CK. Kotorski Sud u Ercegnovom: 10. sept. 1898. L'intavolazione diritto da proprietà a favore di Ida Magyar moglie di Antonio di Castelnuovo.

— Bilo je i kasnijih zemljišnih transakcija.

sam projektovao i iscertavao, a budući da nije imao ovlašćenja za ovakav rad uz njegov potpis, nacrti su ovjeravani od strane ovlašćenih preduzimača. Jedan sličan nacrt je i danas sačuvan.

Dana 4. maja 1898. godine sačinio je ugovor sa četiri zidara iz Igala kako slijedi: »Gosp. Anton Magyar predaje zidanje svoje kuće na Umcu (Sasovići) više pomenutim zidarima da po planu, koga im on bude označio izvedu, a to da iskopaju temelj, ozidaju zidove, popločaju i okartaju, uz slijedeću ugovorenu cijenu:« — Slijedi bliža specifikacija radova sa pojedinačnim cijenama uz obavezu: »da će izvesti gore pogođenu radnju po zanatu i od dobrog materijala do dana 31. augusta 1899.« Uslovi isplate su bili: »Kad bude radnja izvedena do prvog poda for. 500 (petstotina), a drugih 500 forinti kad radnja bude izvedena do drugog poda. Ostatak pak kad bude potpuno pogođena radnja izvršena.« Prijem cjelokupne nagrade potvrđen je na slijedeći način: »Soma generale fiorini 6028,01 sei mila e venti otto fiorini e un soldo abbiamo ricevuto oggi li 7/II 1899. Vaso Simov Ciurich, Velimir Stefov Rostovič.« Sinovi su pisali sa ortografskim greškama dok su očevi potpisali ugovor krstovima.

Pošto je porodica stekla vlastiti obdah učinjen je još jedan odlučan korak, obraćajući se »Uglednom Općinskom Upraviteljstvu za Slavno Općinsko Vijeće u Kotoru, Dr. Antun Magyar, umirovljeni husarski kapetan iz Budimpešte, a sada u Ercegnovome — Moli — da se njemu, ženi i djeci udjeli obetanje zavičajnog prava u slučaju da mu se prizna pravo državljanstva austrijskog.« Bili su naime mađarski podanici. Opštinsko vijeće je na svojoj sjednici 11. februara 1900. godine »jednodušno« prihvatilo molbu, te pošto zaključku nije bilo prigovora, djed je aktom br. 176 od 1. marta iste godine obaviješten da je zaključak postao pravomoćan.

Obzirom da su porodični prijatelji odmah navalili iz Budimpešte kao gosti u novu vilu na jedinstvenom položaju, djedu je na um palo da otvori pansion i da počne naplaćivati za gostoprinstvo. Ta zamisao legalizovana je aktom C. K. Kotorskog Poglavarstva br. 23.309 od 24. 11. 1902. na djedovo ime, kao »concessione per l'esercizio dell'industria di osteria (trattoria).« Na osnovu kasnijeg razvoja ovaj datum se može smatrati kao osnivanje hotela.

Prvobitna vila, zahvaljujući brznoj i racionalnoj potrebi građenja i želji da se vidik na more u punoj mjeri iskoristi, imala je za ono vrijeme neobično moderan izgled, sa staklenom fasadom. Ovo se vidi na sačuvanoj fotografiji, zalijepljenoj u albumu koji prati cijeli razvoj hotela od osnivanja. U ovom albumu se i može najbolje pratiti razvoj daljnje izgradnje. Svakako po jednom već unaprijed zamišljenom planu, 1900-te godine se pojavljuje istočni toranj, koji je sa tri sobe služio za prihvrat prvih gostiju. Djed je u jednom dahu nastavio sa gradnjom i ostalih stambenih vila kao depadansa pansiona od kojih su dvije i danas upotrebljive. Treća,

koja je kroz dva rata propala, postala je luksuzno zamišljeni porodični stan, čime je vila na obali potpuno oslobođena za prijem turista. Firma pansiona, inspirisana imenom obližnjeg mjesta Zelenike postalo je »Pansion am grünen Strande« (Pansion na zelenoj plaži).

U knjizi DALMACIJA,³⁾ Zelenika se već 1905. godine pominje kao mjesto za zimski boravak i morsko kupalište sa svojim pansionom, a 1906. godine u knjizi »Die Bocche di Cattaro und Umgebung«⁴⁾ Zelenika i »ukusno uređen Pension na zelenoj plaži sa svojim vilama« opisani su na tri stranice, pored ostalog i kao: »ein beliebter Sommer-, wie Winteraufenthalt für Erholungsbedürftig.« (Jedno omiljeno ljetno, — kao i zimsko boravište za oporavak.)

Za djedovog života gosti pansiona su ekskluzivno birani u sporazumu sa upravo prisutnim gostima, jer je kapacitet redovno bio pod pritiskom interesenata. Kuća je povremeno imala i prominentne goste: sećamo se pretedenta na srpski prestol, budućeg kralja Petra I. Pansion je bio i jedini adekvatni ugostiteljski objekt prema jugu od Crkvenice gdje je tada bio poznat još samo Hotel »Terapia«.

Za Zeleniku vrlo značajna je 1905. godina, koja se javlja u našem arhivu molbom C. K. željezničke uprave u Dubrovniku 9. maja za uknjižbu pri kotarskom sudu u Herceg-Novom, za zemljišne čestice koje je djed prodao u svrhu izgradnje pruge i krajnje željezničke stanice u Zelenici, najjužnije u Monarhiji, oslonjene na novo pristanište.

Sagledavši značaj buduće željezničke stanice djed je prethodno u audijenciji kod cara Franca Jozefa lično, postigao da se stanica mjesto na pogodnom terenu u Meljinama, dokle je prvobitno bila planirana, izgradi u blizini pansiona po cijenu probijanja tunela i odvaljivanja dijela brijega »Baterija« u more. Time je obezbijedio konačnu budućnost svog poduhvata u razvoju hotela.

U isto vrijeme djed se nosio mišlju da proširi poslovanje osnivanjem lokalne plovidbe između Herceg-Novog i Kotora.

Sa svojim sinom Adorjanom u poslovima djed nije računao jer je kod njega zapazio talenat za umjetnost, pa ga je dao na umjetničku izobrazbu u Rim,⁵⁾ a zatim na usavršavanje u Firenzu. Umjesto njega pokušao je sebi odgojiti upravitelja i stručni kadar

³⁾ DALMACIJA Dr Havass Rezső Budapest 1905. Divald Károly müintézetének kiadása.

⁴⁾ Die Bocche di Cattaro und Umgebung von A. Schmalix — München und Brixen 1906. Kommissions verlag der Pressvereins — Buchhandlung in Brixen.

⁵⁾ Primaria Associazione Cattolica Artistica ed operaia di carità reciproca in Roma: Scuola serale per gli adulti: Takozvana »Scuola papale« u rang u akademije.

za vođenje poslova od ljudi iz Zelenike i okoline. Tako je za upravitelja školovao Jova Vukovića, Mila Perišića, Blagoja Mićunovića⁶⁾ i druge koje je slao u Budimpeštu, Marselj i druge gradove Evrope.

Jovu Vukoviću je naložio kupovinu jednog parobroda u Italiji, ali je on nabavio motorni brod »Vedettu« u brodogradilištu u La Speciji, koji je nesigurno funkcionisao, pa je djed ovaj brod ustupio septembra 1908. godine Jovu Vukoviću i Blagoju Mićunoviću, a zatim nabavio brod »Mariju«, koji je mogao nositi oko 100 putnika i redovno obavljao prugu između Herceg-Novog i Kotora.

Prva neuspjela kupovina broda, a zatim kupovina drugog, bacila je djeda u teško finansijsko stanje.⁷⁾ Dokumenti koji obavještavaju o neplaćenim dugovima množe se u to vrijeme. Izlaz je tražio u založbi imanja u Zelenici u januaru 1909.⁸⁾ godine u korist Zemljišno-veresijskog zavoda Kraljevine Dalmacije, koji mu je u februaru realizovao zajam od 16.000 kruna.⁹⁾ Istovremeno je pisao svom advokatu u Budimpešti da mu nađe još 10.000 kruna, ali je dobio neodređeni odgovor.¹⁰⁾

HOTEL — PANSION OD 1908 — 1918. GODINE

Nakon iznenadne smrti mogā djeda 16. juna 1909. godine, hotel je dat u zakup nekom Holanđaninu De Braunnu, a pošto se ovaj pokazao nesposoban za vođenje poslova zbog alkoholizma, isti je sudskim putem uklonjen i 1915. godine sklopljen je novi ugovor sa zakupcem — ljekarom Dr Nandorom Irmay za mesečnu zakupninu od 1.000 kruna.¹¹⁾

Glavni očuvani dokumenat o poslovanju hotela iz vremena od 14/IX 1909. do 11/XII 1915. godine je »Knjiga stranaca«, koju je ustrojilo Opštinsko upravlještvo iz Herceg-Novog.

U tom vremenskom periodu do prvog svjetskog rata, hotel je posjetilo oko 2.500 gostiju. Ako se oni razvrstaju radi geografske podijeljenosti po sadašnjoj političkoj podjeli Evrope, zapažamo veliki broj posjetilaca sa jugoslovenske teritorije i to naročito prolaznika koji su samo prenoćili putujući iz jednog obližnjeg mjesta u drugo. To je u prvom redu efekat završne željezničke stanice u

⁶⁾ »POLITIKA«, 20. januara 1974. godine,

— »NAROD«, Srpska štamparija Dubrovnik, 3. novembra 1920, str. 2.

⁷⁾ Očeva sjećanja i tužba Vukovića i Mićunovića radi neizručivanja broda »Vedetta« tada prekrštenog u »Zelenika«: C. K. Okružno sudište u Kotoru 26/XI 1909. C-g I 57/9.

⁸⁾ CK. Kotorski Sud u Hercegnovom 25/L 1909. Opis nekretnina vlasnosti Dr. Antuna Magyar p. Julija u KO Sasovići.

⁹⁾ Hipoteka br. 2313 Zadar 8/2, 1909.

¹⁰⁾ Kasselik: pismo 29. juna 1909.

¹¹⁾ Prepis ugovora bez datuma i potpisa.

Zelenici. Pored toga, u naročito velikoj mjeri bilo je gostiju iz Austrije, Mađarske, Njemačke i Čehoslovačke, u manjem broju iz Italije, Rumunije i Amerike, a pojedinačno iz Engleske, Francuske, Švajcarske i Rusije. Socijalni sastav gostiju je bio na visokom nivou: 50% imao je akademske titule ili visoke službene činove, između ostalog univerzitetski profesori, narodni poslanici, ministri, ambasadori; 25% bili su oficiri, uključujući nekoliko generala; plemića je bilo 5%, nerijetko sa grofovskom titulom. Prominentni gost bio je bugarski kralj Boris, koji je naišao motornim čamcem, kao i kralj Nikola crnogorski. Jedna zabilješka u knjizi gostiju i noćenje nekog oficira iz Sofije 21—22/V 1911. godine, možda je u vezi sa dolaskom kralja Borisa.

Pošto je otac Adorjan u tom vremenu bio u vojsci u Erdelju i odatle otpušten krajem 1911. godine kao bolestan i nesposoban za rad, u porodičnim spisima se često pojavljuje ime ovlašćenog porodičnog tutora Mirka Komnenovića iz Herceg-Novog, koji je pružio nesebičnu pomoć porodici u sređivanju poslova i dugova preostalih poslije smrti djeda. Pa i poslije prvog svjetskog rata, već kao poslanik radikalne stranke još sa naklonošću je pratio očeve napore u samostalnom vođenju hotela.¹²⁾

U toku prvog svjetskog rata poslovanje hotela je praktično prestalo, jer je zgrada postala u pravom smislu vojni objekt. Tu je bio štab lovcenske ofanzive, što je bilo označeno nakon toga i na jednoj mesinganoj spomen-ploči, koju su postavili Austrijanci, a kasnije je srpska vojska skinula. Na ploči je bio slijedeći natpis: »Aus diesem Hause hat seine excellenz Felmarscall-Leitnant Rollinger die Operationen gegen den Lovćen geleitet und sigreich durchgeführt.« (Iz ove je kuće njegova ekscelencija feldmaršal-lajtnat Rollinger vodio operacije protiv Lovćena i pobjedonosno ih dovršio.)

Hotel je imao iz tog vremena i svoju špijunsku aferu koja je otkrivena tek nakon demontaže telefonske linije iz kancelarije štaba Rollingera, na koju se potajno priključio jedan vojni službenik, porijeklom Italijan.

Inače, otac je od prvog dana rata bio mobiliziran i služio je na području Boke, dok se ostala porodica sklonila u Budimpeštu, a hotel je bio prepušten na milost i nemilost austrijske vojske.¹³⁾

HOTEL IZMEĐU DVA RATA

Porodica se odmah po završetku rata prikupila u Zelenici. Hotel je bio u derutnom stanju, inventar uništen ili razvučen. Slijede mutna vremena sa nastojanjem oca da se, kako je kasnije hotel

¹²⁾ Pismo Mirka Komnenovića iz Narodne skupštine u Beogradu od 8/10. 1923. godine.

¹³⁾ Bokeški glasnik — Kotor 12. marta 1921. godine.

nazvan »Hotel Plaža Zelenika« ponovo stavi u pogon. Najbolji gosti toga vremena bili su albanski trgovci koji su pretovarali svoju robu u Zelenici na željeznicu i brodove. Zvuči skoro nevjerovatno da je odmah započeta i nadogradnja gornjeg sprata na veznim krilima između kula. Istočno krilo je završeno sa obimnim zidovima i krovnom pločom, bez unutrašnje izgradnje. Zapadno krilo dobilo je samo fasadni zid ka moru. Hotel je, sudeći po jednom inventaru,¹⁴⁾ početkom 1920. godine imao 36 ležajeva u 25 opremljenih soba. Spomenuta knjiga gostiju nastavljena je da se vodi 1. 12. 1920. godine, ali već nakon dvadeset dana dolazi do novog prekida. Za ovo kratko vrijeme usluženo je 50 gostiju, od kojih su dobra polovina bili Rusi-emigranti koji su upravo ludo trošili svoj spašeni imetak nadajući se skorom povratku u Rusiju.

Po tadašnjem zakonu protiv »neprijateljskih podanika« čitavo imanje uzeto je pod državni sekvistar¹⁵⁾ a hotel je pretvoren u bolnicu.¹⁶⁾ Porodica, lišena svega, pomišljala je na iseljenje u Mađarsku.¹⁷⁾ I tada se digao pravi narodni pokret da se ovo spriječi. Na jednom listu 56 najuglednijih građana Herceg-Novog i okolnih sela, uključiv Mirka Komnenovića i sa Jovom Šimrakom na čelu, svojim potpisom izjavljuju »želju da ova porodica kod nas zavazda ostane«, na drugom listu Marko Rašević knez i pop Jovo Avramović iz Sasovića, te paroh Savo Nakićenović i knez Ignjo Marić iz Kuta sa drugim potpisnicima kažu da je djed: »...unaprijedio ovo mjesto sa svojim hotelom i vilama. — On je u Boki prvi stvorio tako moderni hotel da su okolica i sam grad Hercegnovi od toga imali koristi...« I lokalna štampa se angažovala,¹⁸⁾ pa neka još jednom progovore pojedine rečenice tada potpisanih »Nekoliko seljana« iz Sasovića i Zelenike: »...svojim poduzećem dao je pok. Mađar prve početke života na Zelenici... udario temelje razvoja samog mjesta... zapošljavao samo domaće ljude i na vlastite troškove slao ih u bijeli svijet, da se usavrše... podigao mnoge ovdašnje porodice.« Akcija je urodila plodom, te je otac obaviješten da može sam upravljati zaplijenjenom imovinom. Sekvistar je tada ostao samo na papiru, a skinut je i zvanično 1927. godine.¹⁹⁾ Valjalo

¹⁴⁾ Prilikom predaje hotela nekom Ivančeviću. Ovaj zakup je bio samo kratka epizoda.

¹⁵⁾ Političko izloženstvo br. 4463, Ercegnovi 2. X 1920; Zapisnik sastavljen u uredu političke ekspoziture Ercegnovi 24. XII 1920.

¹⁶⁾ The American Red Cross — commission to Greece — Saloniki — Greece. (Američki crveni krst — misija za grčku — Solun — Grčka.)

¹⁷⁾ Rješenje Savjeta prestolnice Budimpešte br. 219. 502/1921-IV o prijemu u opštinu Budimpešte Magyar rođ. Jaczkó Ide i Magyar Adorjana, rođenih u Budimpešti.

¹⁸⁾ »NAROD«, Dubrovnik 3. 11. 1920, »BOKEŠKI GLASNIK«, Kotor 19. 2. 1921. i 12. 3. 1921.

¹⁹⁾ Kr. Sreske Ispostave, Ercegnovi. Br. 2301/16. juna 1927.

je srediti i državljanstvo: napuštanje mađarskog državljanstva²⁰⁾ uslijedilo je još 1922. godine, a prijem u jugoslavensko 1938. godine.²¹⁾

Knjiga gostiju nastavlja se ispod napomene: »Hotel — Pension bio je zauzet kao bolnica od Misije Američkog Crvenog Krsta. Novootvoren 26. III 1921«. Knjiga je do kraja popunjena 14. XI iste godine i obavlještava o uslugama za preko 600 gostiju. Od inostranih gostiju se još u početku skoro isključivo navode trgovci iz Skadra. Možda sa ovim treba povezati pojavu još jednog prominentnog gosta u Hotelu: U parku se zaustavio jedan automobil sa albanskom gospodom koje je, govoreći dobro albanski, lično moj otac poslužio ručkom. Tek nakon odlaska gostiju, naletjeli su žandari od kojih je saznao da je razgovarao sa kraljem Ahmedom Zoguom. Prvi pravi turisti koji su se više nedjelja zadržavali bili su Srbijanci.

Tada nastaje izvjesna praznina u sačuvanoj dokumentaciji hotelskog pogona. O pripremama da se privuče širi krug gostiju, kazuje nam jedna svjedodžba Upravitelja političkog izloženstva u Herceg-Novom, K broj 51022 od 6. 2. 1922. da je »Pansion Zelenika na Zelenici hotel prvog razreda«. Sačuvane knjige službene prepiske hotela, obuhvataju vremenski period od 31. 3. 1924. do 12. 7. 1941. Tu se već prve godine vodi očevim rukopisom na srpskohrvatskom, češkom, mađarskom i njemačkom jeziku živa prepiska, kako sa domaćim adresama, tako i sa Čehoslovačkom, Austrijom, Mađarskom i Njemačkom. Za vremenski period od 1. 9. 1931. do 28. 11. 1948. sačuvana je Knjiga izdatih kreveta, kao izvanredan izvor statističkih podataka. Najzad knjiga gostiju, koja omogućava analizu kvaliteta posjete, sačuvana je za period od 17. 9. 1931. do 30. 12. 1946. godine. Nemoguće je ovaj materijal ovdje iscrpno obraditi, te se moramo ograničiti samo na utiske.

Sve viškove zarade otac je ulagao u poboljšanje ponude hotela. Sprat zapadnog krila završen je sa 5 novih soba, za koje je odobrena upotreba 30. 6. 1930. godine.²²⁾ Time je hotel spolja konačno uobličen, dočim je sprat istočnog krila iznutra i dalje ostao nedovršen. Uveden je djelimično vodovod u sobe i elektrifikacija. Enterijere je dekorisao i snabdjeo zidnim slikarijama otac svojeručno. Tu je bila i jedna velika slikovita izletnička mapa okoline. Park je stalno obogaćivan mediteranskim biljem, a sa plaže uklonjeno je kamenje i navezene su velike količine pijeska brodovima. Svojim znanjem devet evropskih jezika i širokim opštim obrazovanjem, otac je nalazio načine da lično animira svakog gosta. Ponekad se i svojim likovnim obrazovanjem služio portretirajući goste. Nije žalio truda ni za prijateljsku korespondenciju sa bivšim

²⁰⁾ Magyar kir. Belügyminisztérium 198.070/1922. II BM.

²¹⁾ Ministarstvo unutrašnjih poslova kr. Jugoslavije Sl. III br. 20857/39.

²²⁾ Opština Hercegnovska br. 2174/30.

gostima — te je stvarao izvanrednu atmosferu, vezujući za hotel pravi krug prijatelja, koji su dalje širili propagandu. Interes posluge za rad u hotelu održavao je davanjem provizije na svaki izdani krevet pored redovne zarade.

Bitan doprinos uspjehu bile su i sopstvene agencije hotela. Agenciju u Pragu vodio je rođeni Novljanin Dulfo Baldani već 1924. godine.²³⁾ Tome se kasnije pridružila i agencija u Budimpešti koju je vodio Illyés Sándor Laszló.²⁴⁾ Ovim je obezbijeđen direktan i reprezentativni kontakt sa gostima, a uštede su pretjerane provizije profesionalnim i bezličnim agenturama. Glavna zasluga ovih agencija je bila ta, što su u čvornim tačkama najvećeg interesa za Zeleniku vrbovali i vansezonsku posjetu. Cijene su pri tome bile tako odmjerene da su gosti svoje troškove boravka u Zelenici manje-više kod kuće nadoknađivali uštedama u ogrijevu, te je i za vansezonsku posjetu sistematski izgrađivan krug gostiju naročito od starijih bračnih parova. Manje reprezentativnom usmenom propagandom sa dogovorenom provizijom, vodila je i jedna Beograđanka sve do rata.

Hotel je u trećoj deceniji imao 30 opremljenih gostinskih soba sa 49 — 53 kreveta. Pun mjesečni kapacitet iznosio je dakle okruglo 1.500 kreveta/noći. Grafikon izdanih kreveta/noći od 1926. do 1933. godine pokazuje priličnu ujednačenost, uprkos svjetskoj privrednoj krizi oko 1930. godine. Po prestanku krize dolazi do naglog skoka prometa hotela koji kulminira 1936. godine. Nakon toga zapaža se pad prometa na stari nivo sve do početka drugog svjetskog rata, usljed zavedenih mjera zabrane iznošenja deviza od sve četiri zemlje glavnih liferanata turista: Čehoslovačke, Mađarske, Njemačke i Austrije. Grafikon izdanih kreveta/noćenja u najboljoj godini, pokazuje odnos sezonske posjete: zimska i proljetna je dostigla 1/3 ukupnog kapaciteta hotela, špica u sezoni penje se na skoro 100% kapaciteta. Jesenji pad na minimum kapaciteta te godine bio je odraz nesigurne političke situacije u Evropi.

DRUGI SVJETSKI RAT I POSLERATNE GODINE

Izbijanjem drugog svjetskog rata vojske su stavile ponovo ruke na hotel. Komanda mjesta u Zelenici pod pov. br. 29 od 3. 3. 1941. godine naređuje ustupanje zgrade odmah »za radnički bataljon Boke Kotorske koji će od Vas zgradu primiti za potrebe smještaja i stanovanja ljudstva, stoke i stočnih vozila.« Zatim slijedi naredba Komesara od »Comune di Castelnuevo di Cattaro« broj 7044 od

²³⁾ Već na prvim stranicama sačuvane hotelske korespondencije ima dopisa za Baldanija, sa podacima za vezu unazad.

²⁴⁾ Sačuvana je specijalna reklamna koverta za pisma, sa slikom i firmom hotela na mađarskom jeziku. Koverta je pečaćena 31. 3. 1930. godine poštom Budimpešta.

20. 9. 1941. godine, da se u roku od 24 časa skine hotelska firma na hrvatskom jeziku, koju treba zamijeniti sa italijanskim natpisom. Ova druga naredba nije nikada izvršena. Dana 20. 2. 1942. godine knez sela Sasovići, Petar Pješivac, potvrđuje svojim potpisom »...da je skoro cijeli hotel zauzet od vojske, a to od Batagliona »Ivrea alpinaca.« Otac je podnosio proteste zbog rekvizicije i oduzimanja sredstava za život porodice. Bio je pozvan na objašnjavanja, odbijao svaku saradnju i na druge načine se zamjerao okupatoru. Stoga je novembra 1942. godine konačno strpan u zatvor u Herceg-Novom i aprila 1943. godine interniran u Italiju. Hotel je time postao slobodan plijen okupatoru i služio neko vrijeme i kao ljetovalište fašističke organizacije GIL, odnosno kvartir za oficire i vojne službenike. Zakupnina i promet nekoliko preostalih soba bili su dovoljni porodici za ne umrijeti od gladi. Slično je bilo i sa njemačkom okupacijom. Po hotelu je bilo samo bezobzirne vojske, dok ih pritisak oslobodilačke vojske nije prisilio na koncentraciju u susjednu zgradu gdje je bila komanda mjesta. Hotel je sada opustio, a mitraljeska vatra sa naoružanih ribarica pljuštala je povremeno po fasadi i prozorima. Prilikom evakuacije Zelenike, Njemci su susjednu zgradu digli u vazduh. Strahovita eksplozija opustošila je u hotelu i ono što još nije bilo razvaljeno od vojske i paljbe.

Po oslobođenju je postao prvi zadatak, skoro neupotrebljivog hotela, da svojim preostalim inventarom koliko-toliko opremi bolnicu u Meljinama, koju su Njemci prilikom povlačenja potpuno ispraznili. O ovome svjedoči niz reversa Sreskog narodnooslobodilačkog odbora Kutu — Zelenika iz novembra i decembra 1944. godine o predatom inventaru. Ranjeni borci, koji su još uvijek pristizali sa bojišta, oporavljali su se u krevetima u kojima su se nekada odmarala evropska gospoda.

Po završetku rata, prvi gosti hotela bili su — Njemci. To su bili zarobljenici šoferi koji su razvozili pomoć pakete organizacije UNRRA iz zeleničkih magacina. Otac, koji se vratio iz Italije krajem 1945. godine odmah je regulisao ugovorom boravak ovih »gostiju« u hotelu.²⁵⁾ Po ovom, danas zaista egzotičnom ugovoru, Adorjan Magyar je iznajmio 5 soba i obavezao se za kuhanje hrane. Za ovo ima primiti 5.000 dinara mjesečno i hranu za porodicu.

Slijedi legalizacija hotela, dozvolom za obavljanje hotelske radnje 28. 7. 1946. godine.²⁶⁾ Knjiga izdatih kreveta i Knjiga gostiju nastavljena je da se vodi. Saznajemo da je u hotelu bilo tada 10 soba za izdavanje, koje je otac upornim radom prethodno osposobio. Ovaj broj povećan je do novembra 1948. godine na 15 soba, tj.

²⁵⁾ Državno automobilsko saobraćajno preduzeće FNRJ, XVIII Auto brigada, Split. Ugovor je sačinjen 28. I 1946. godine u Zelenici, pod brojem 22/46.

²⁶⁾ Sreski narodni odbor — Privredni odsjek, HNovi, br. 12237/46.

dostignuta je polovina predratnog kapaciteta. Gostiju nije falilo: toga mjeseca je bilo izdato 317 kreveta, pretežno gostima prolaznicima koji su hvatali još nesigurne saobraćajne veze u Zelenici. To je otprilike odgovaralo predratnoj vansezonskoj posjeti.

U aprilu 1948. godine izvršena je nacionalizacija hotela²⁷⁾ i pristupilo se njegovom generalnom renoviranju o državnom trošku. Planove je u maju 1948. godine izradio ing. Mihajlo Simić iz Herceg-Novog. Bitne promjene su bile uklanjanje dotrajale drvene verande-restorana i izrada nove, sa betonskom konstrukcijom. U istočnom krilu je sada izgrađeno još 5 soba, kojima su se dodale još 2 sobe nakon iseljenja porodice. Ukupan kapacitet hotela narastao je tako na 37 soba.

Ovako osposobljen hotel primao je uglavnom radnike i službenike iz zemlje, koji su koristili godišnje odmore uz sindikalne dotacije.

Ukidanje sindikalne dotacije i prelaz na komercijalnu turističku privredu, bila je smrtna osuda starom hotelu sa zastarjelom opremom. Narodni odbor opštine Herceg-Novi oslobodio je objekt, čiju modernizaciju je smatrao nerentabilnom jer u to vrijeme inostrani turizam je bio još neznatan, prodavši ga Opštinskom narodnom odboru Centar — Sarajevo za dječije odmaralište 1960. godine.

Tako je »Hotel Plaža Zelenika« nakon 58 godina kontinuiranog rada prestao da postoji. Ni starog uskotračnog voza, koji je pola vijeka donosio goste, više nema. Putnički vapor se isto tako više ne javlja svojim otegnutim »fišćem« pred zeleničkim mulom. Prošla vremena!

Velika crvena zgrada sa tri tornja stoji i sada pred plažom punom djece, kao etiketa Zelenike. Prestareo otac izabran je za počasnog člana Turističkog društva u Zelenici, a uz to da bi održao tradiciju, vodi skromno uređeni autokamp pored svoje stare vile ...

²⁷⁾ Ukaz Prezidijuma Narodne Skupštine NRCG br. 808 od 28. 4. 1948. god. i br. 819 od 30. IV 1948. rješenjem Vlade NRCG.

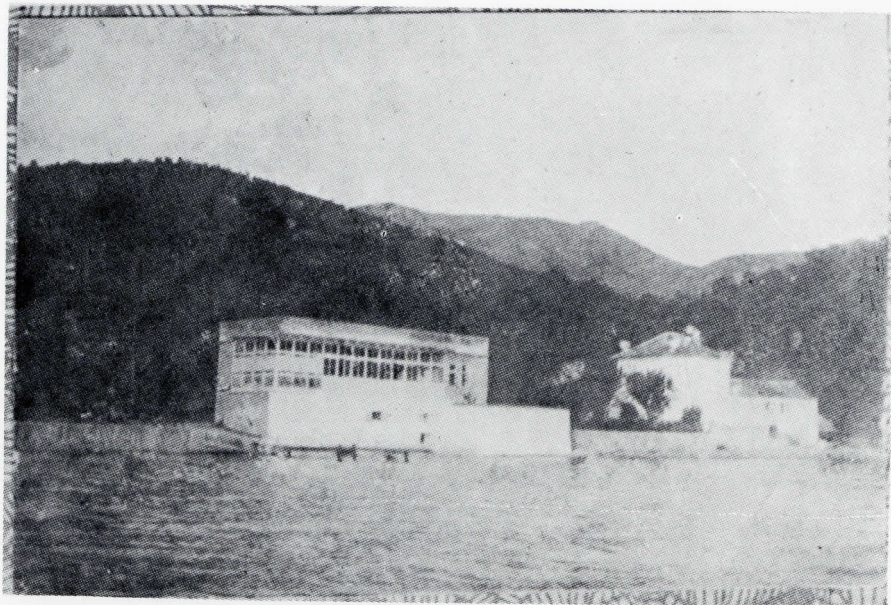
Zusammenfassung

HOTEL »STRAND« — ZELENIKA

Zoltan Magyar, Dipl. Ing. Architekt.

Dass erste Hotel in Mittel — und Süddalmatien (damals Österreich) wurde in Jahre 1902 von Husarenrittmeister in Ruhestand Dr. Anton Magyar aus Budapest, gegründet. Das Hotel gab der erste Anstos für die Entwicklung des Dorfes Zelenika bei Herceg-Novi, und wurde von angesehenen Gesellschaftskreisen gerne besucht. Unter seinen Gästen zählte das Hotel vier Könige: Peter I von Serbien, Nikola von Montenegro, Ferdinand von Bulgarien und Zogu von Albanien.

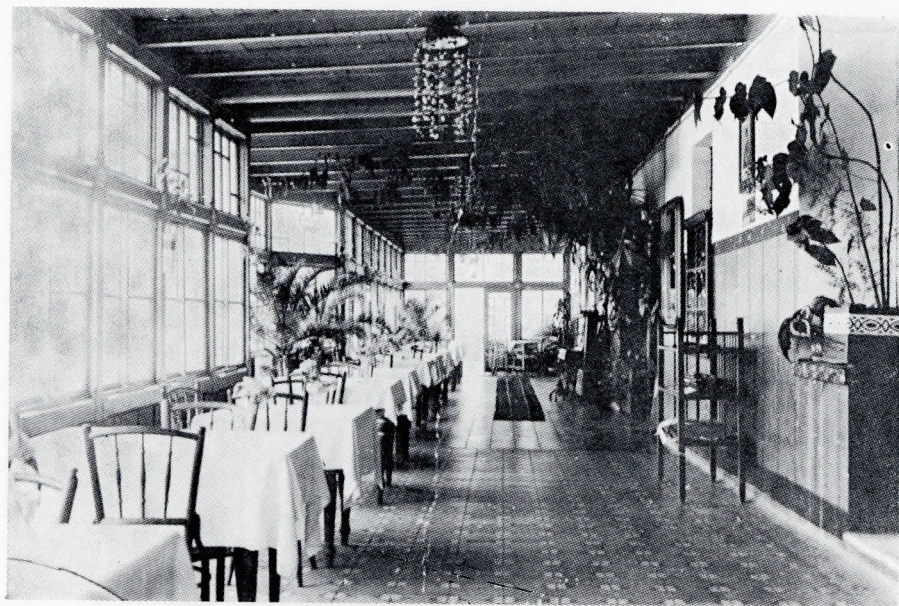
Zwischen der zwei Weltkriegen wurde das Hotel vom Sohn des Gründers, Adorjan Magyar, geleitet und zwar unter Interesse von einen breiten Besucherkreis aus Jugoslawien, Ungarn, Tchechoslowakei, Deutschland und Österreich. Nach dem Krieg ist das halbzerstörte Gebäude verstatlicht und als Kindererholungsstätte neu errichtet worden.

Privatna vila Dr Antuna Magyara u Zelenici 1899. g.

Hotel »Plaža« Zelenika 1905. (Spomen fotografija)

Staklena bašta — veranda hotela »Plaža« 1936. g.
(Foto Laforest)